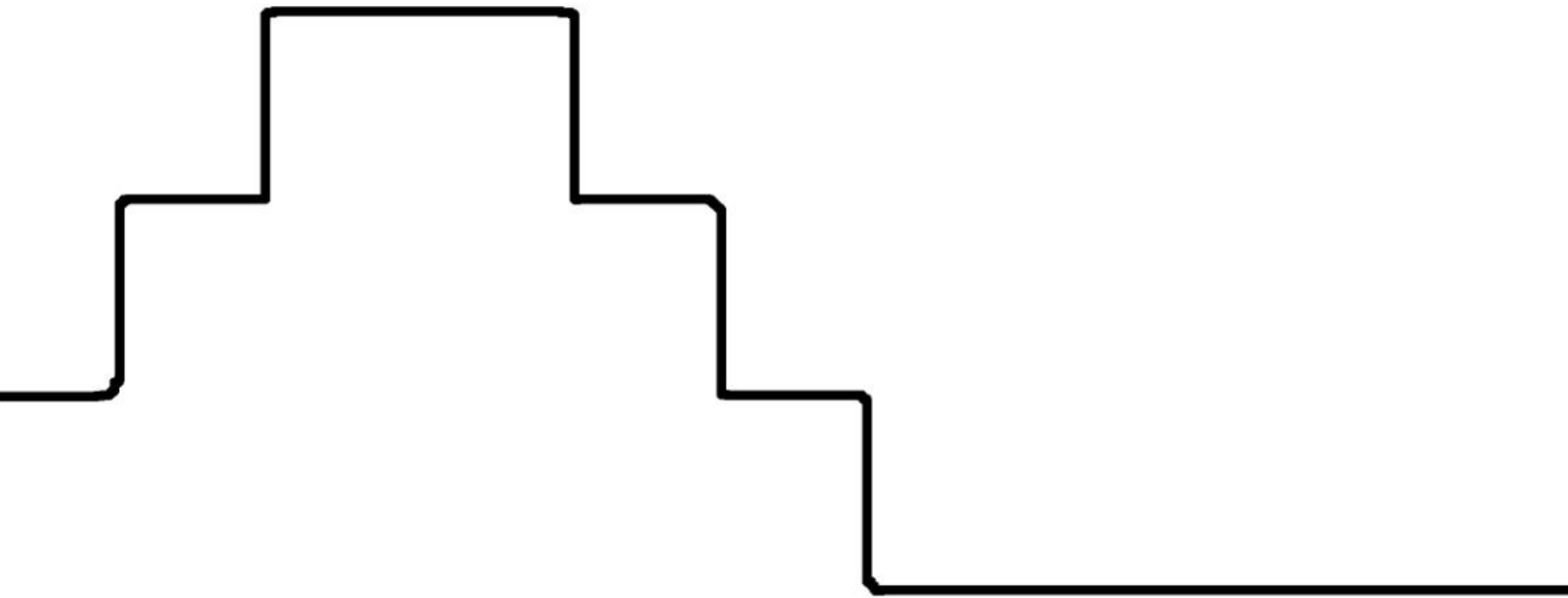

Historier på Rønnebæksholm

Kulturhistoriske læringsforløb

Støttet af HistorieLab, nationalt videncenter for historie- og kulturarvsformidling og
Næstved Kommune

GRUNDTVIG OG TRO

INDHOLD

VELKOMMEN s. 3

OPGAVE s. 4

TIL UNDERVISEREN s. 7

Om Rønnebæksholm
Historien om Grundtvig, Marie og Rønnebæksholm

OM GRUNDTVIG OG TRO s. 10

Kristendommen i Danmark på Grundtvigs tid
Bønderne og kristendommen
Rationalisme
Grundtvigianisme
Grundtvigianisme og Indre Mission
Marie og pietismen
Ulovlige vækkelsesmøder

UNDERVISNING PÅ RØNNEBÆKSHOLM s. 15

Om undervisning og læring på Rønnebæksholm
Om Grundtvig og de fire grundforløb
Fælles mål

VELKOMMEN

Materialet, I nu sidder med, er en del af de kulturelle lærings-forløb, som Rønnebæksholm afvikler i år.

Det glæder os, at I vil være med.

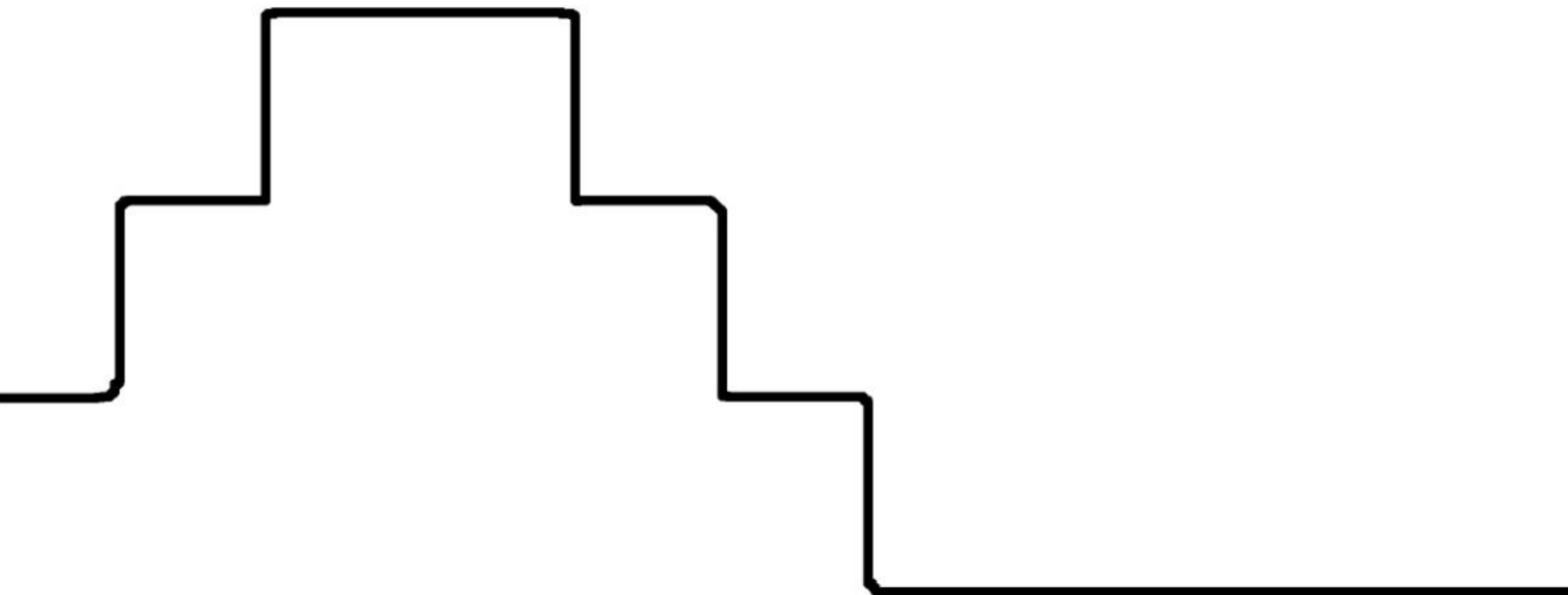
Herfra kan I printe og kopiere en opgave til klassen, som I meget gerne må arbejde med, inden I kommer på besøg. Hvis I kan nå det.

Når I kommer herud, møder I en kunstformidler, som er sammen med jer hele dagen, viser jer hele godset og arbejder med jer i kunstværkstedet. Noget af det, vi skal lave, kan I også arbejde videre med på skolen bagefter. Opgavebeskrivelsen til det kan I få med hjem herfra.

En del af den baggrundsviden hele forløbet bygger på, kan læses i afsnittet

Til underviseren

Meget af stedets historie vil blive fortalt, når I vises rundt, så det er ikke en nødvendig forudsætning for klassens lærere at have læst det, men er tænkt som et tilbud for de af jer, som er interesserede. Bagerst er også beskrivelser af, hvordan forløbene forholder sig både til undervisning og til at hjælpe med at opfylde skolernes fællesmål.

RØNNEBÆKSHOLM

I skal på besøg på Rønnebæksholm, men før I kommer, må I meget gerne lære sangen som hedder "Hvad er det, min Marie!".

Det er en sang, som Nikolai Severin Grundtvig skrev som en fødselsdagsgave til sin forlovede Marie Toft. Da Nikolai og Marie blev gift, boede de på Rønnebæksholm. Her kan I se billeder af dem:

PRØV AT SNAKKE OM, HVAD SANGEN HANDLER OM:

Hvem handler sangen om?

Hvordan har de det med hinanden?

Handler sangen om andet end to mennesker?

Hvad er forskellen på en sang og en salme?

Hvordan kan man se, at det er meget længe siden, den blev skrevet?

Er der nogle ord, I ikke helt ved, hvad betyder?

Hvilket vers kan I bedst lide? - hvorfor?

Hvis I skulle lave et billede til sangen, hvordan ville det så se ud?

- tegn evt. et billede til hvert vers, som gør det nemmere at huske sangen.

HVAD ER DET, MIN MARIE!

Hvad er det, min Marie!
som gør det, at vi to,
vi tale eller tie,
på færde og i ro,
os føle viet sammen,
som kirken og dens amen,
som præst og menighed!

Det er, at vi vil være
Hinanden, som vi er,
det er, at vi kan bære
hinanden, som vi er,
det er, at vore munde,
vi våge eller blunde,
dog mødes i et kys!

Kun på en egen måde
vi er i grunden et,
vort liv var os en gåde,
til vi opdaged det,
Men nu har vi opdaget
i hjerte-favnetaget
vort liv er fælles lyst.

Nu er det kun en gåde
for os at tænke på,
hvordan vi af Guds nåde
kan evigt leve så.
Thi uden ny og næde
kun varer liv og glæde,
al synd og død til trods!

Derfor vi os forbinder
i tro og kærlighed
med dødens overvinder,
som daled til os ned,
som til Gud Faders ære
vil støvet klart hjembære
i åndens favnetag.

N. F. S. Grundtvig

*Sangen til Marie er skrevet i 1851, men blev først udgivet mange år senere i "Poetiske Skrifter" i 1889.
Her kan I høre den: <https://www.youtube.com/watch?v=V9qmvbOGSIA&nohtml5=False>*

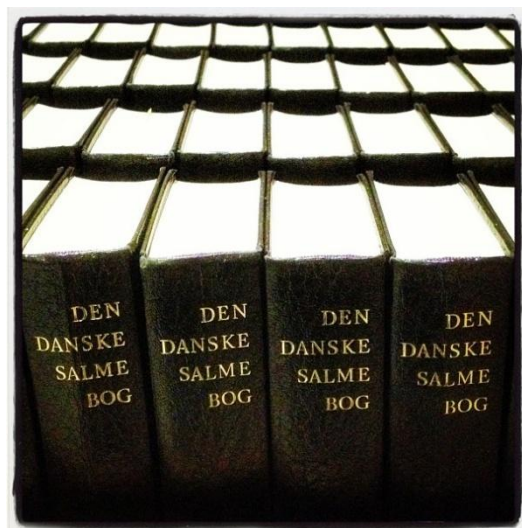
OVER TUSIND SANGE...

Grundtvig har skrevet rigtig mange salmer og sange. Ca. 1500 salmer har han skrevet i løbet af sit næsten 90 år lange liv.

I salmebogen i kirken er der 791 salmer. Det er Grundtvig, der har skrevet de 163 af dem og gendigtet 90 af de andre. Så hvis I nogen gange går I kirke, har I nok sunget nogle af dem.

I kender måske nogle af dem her:

- Et barn er født i Bethlehem
- Dejlig er den himmel blå
- Sov sødt, barnlille
- Nu falmer skoven
- Skyerne gråne
- Jeg gik mig ud en sommerdag at høre
- Det er så yndigt at følges ad

Når I kommer på besøg på Rønnebæksholm, skal vi synge sangen sammen.

I får også lov at komme rundt og se hele godset.

Og jeg vil spørge jer, om I f.eks tror at en sang kan fungere som en tidsmaskine... Eller om ting kan? Og om I kender nogle historier om jeres olde- eller måske tip-oldeforældre. Har I nogle ting derhjemme, som er gået i arv? Eller ved I noget om, hvordan de har levet, hvad de troede på og hvilke regler, der gjalt hjemme hos dem...

Og vi skal lege og arbejde sammen i kunstværkstedet.

Noget af det, vi skal lave, kan I også arbejde videre med på skolen bagefter.

Vi glæder os til at se jer på Rønnebæksholm

Venlig hilsen
Rønnebæksholm

TIL UNDERVISEREN

OM RØNNEBÆKSHOLM

Rønnebæksholms historie går helt tilbage til middelalderen. Stedet omtales første gang skriftligt i år 1321, men siden da har det ændret udseende og funktion mange gange. I krigstid er der produceret krudt. I fredstid har der været driftigt landbrug. Godset har skiftet hænder mellem en lang række adelsmænd gennem årene, og de har sat deres forskellige præg på stedet.

I 1500-tallet var Rønnebæksholm en vigtig medspiller i Kong Christian II's ønske om at se Danmark som en selvforsynende krudtnation, og lensmanden Gert Bøsseskytte, der dengang boede på Rønnebæksholm, anlagde på kongens opfordring landets første krudtmølle på Rønnebæksholms jorde.

I 1700-tallet husede stedet en berygtet bondeplager, den gale kammerherre Magnus Beringskjold, der lykkeligvis for bønderne begik højforræderi og efter en dramatisk arrestation blev sat i fængsel på Kastellet i København.

Bygningerne er blevet ombygget mange gange, og i 1840'erne fik hovedbygningen sit nuværende udseende med de kamtakkede gavle, hvidkalkede mure og røde tegl. Godset har eget og dyrket jorden omkring landsbyen Rønnebæk, og i slutningen af 1800-tallet tilhørte hele landsbyen godset – på nær et par huse, der tilhørte kirken.

Fra år 1851-1854 boede Grundtvig på Rønnebæksholm. Han var lykkelig gift med Marie Toft, f. Carlsen, der havde arvet godset fra sin mand, Harald Toft. Allerede mens Grundtvigs første kone levede, havde han knyttet et varmt venskab med den 30 år yngre Marie Toft, der var en dygtig og selvstændig godsejerinde - og en på mange måder interessant skikkelse i Rønnebæksholms historie.

I 1994 erhvervede Næstved Kommune avlsbygninger og i 1998 også hovedbygningen.

I dag er Rønnebæksholm en kunsthall, der danner ramme om kunstudstillinger, kulturhistorie, koncerter, foredrag og arrangementer. Kernen i Rønnebæksholms aktiviteter er de skiftende kunstudstillinger i hovedbygningen, hvor der vises fire udstillinger årligt.

Rønnebæksholms udstillinger er centreret om moderne kunst og samtidskunst, især billedkunst, med en historisk bevidsthed som et centralt omdrejningspunkt. Udstillingerne kan både udfordre, udfordres af og trække tråde til historien og forholder sig ofte diskuterende til kunsthistorien og til kunstnernes egen praksis for på den måde et føje nye lag og vinkler til kunsthistorien.

HISTORIEN OM GRUNDTVIG, MARIE OG RØNNEBÆKSHOLM

Præstesønnen Nikolai Frederik Severin Grundtvig blev født i Udby på Sjælland og levede fra 1783-1872. Grundtvig var både præst, digter, historiker, politiker, pædagog og filolog, og betegnes sidestillet med Søren Kierkegaard som den betydeligste person i 1800-tallets danske åndsliv. Med sine tanker og ord har Grundtvig sat dybe spor i det danske samfund inden for områder som samfundsopbygning, kirken, folkeoplysningen, de frie skoler, foreningslivet og sangtraditionen. Grundtvig er særlig kendt for at have skrevet omkring 1500 salmer, og han er den af de danske salmedigtere, der har flest salmer med i Den Danske Salmebog. Kendte eksempler er Dejlig er den himmel blå (1810), Et barn er født i Betlehem (1820), Den signede dag med fryd vi ser (1826), Er lyset for de lærde blot? (1839), Nu falmer skoven trindt om land (1844), Vær velkommen, Herrens år (1849), Det er så yndigt at følges ad (1855).

Grundtvig levede i en udpræget brydningstid, som han igennem et langt liv forholdt sig aktivt og reflekteret til. Til tider blev han mødt af udfordringer og modgang, mens han i andre perioder gik i spidsen for radikale forandringer. Politisk gik man på Grundtvigs tid fra enevælde gennem revolution til folkestyre, ideologisk fra autoritetstro over liberalisme (ofte forbundet med nationalisme) til socialisme, filosofisk fra oplysning gennem idealisme og marxisme frem mod positivisme – og kunstnerisk fra borgerdyd gennem romantik (guldalderen) frem mod realisme og naturalisme. Blandt folket/almuen opstod der et mere individualistisk livs- og menneskesyn, hvor traditionelle skel mellem den kulturelle elite og almuen blev påvirket af folkelige vækkelser. Denne selvstændiggørelse blev senere baggrunden for højskolebevægelsen, valgmenigheds-bevægelsen, andelsbevægelsen, politisk opposition mm. Det var bevægelser, der i vid udstrækning opstod på baggrund af tidens tendenser, herunder også med inspiration fra Grundtvig.

Grundtvig levede de lykkeligste år af sit liv på Rønnebæksholm, da han i 1851-54 var gift med Marie Toft, der ejede Rønnebæksholm. Marie Toft er en central figur i Rønnebæksholms historie, og Marie og hendes første mand Harald Toft var nytænkende og foretagsomme, da de i 1841 flyttede til Rønnebæksholm. De tilbød bønderne at købe deres gårde fri af godset på usædvanligt billige vilkår, om end kun lidt over halvdelen af bønderne tog imod dette tilbud, og de stod for centrale ombygninger af stedet. Rønnebæksholms karakteristiske historicistiske byggestil var moderne på Maries og Haralds tid, og derfor fik bygningen det gotiske middelalderpræg med de hvide, kamtakkede gavle og rødt tegltag.

Efter Haralds død i 1841, blot ni måneder efter, de flyttede til Rønnebæksholm, overtog Marie Toft driften af godset. Efter hendes død rejste bønderne, på hendes fødselsdag den 4. august 1855, en mindesten, som stadig kan findes i Fruens Plantage på Mogenstrup Ås tæt på Rønnebæksholm. Her stod: 'Kierlighed og Høiagtelse haver reist Denne Støtte for ANNA MARIE ELISE GRUNDTVIG Født Carlsen. Fra 1839 til 1854 var hun Eierinde af Rønnebeksholm. Afskaffede Hoverie Skienkede lagtfrihed og overdrog Eiendomsret, ikke til sit eget, men til Sine undergivnes vel. Derfor vil Hendes Minde altid leve. Hendes Siæl Er hos Guds Engle, Hun var Vor Frelser kiær. Hun var os kiær. Rønnebeksholms Bønder satte Mindesmærket den 4de August 1855.'

Før Grundloven blev vedtaget i 1849 var det ikke tilladt for lægfolk at samles om bibellæsning og salmesang med mindre det var en husandagt med højst tre udefrakommende til stede. Ved flere deltagere *skulle* præsten være til stede, ellers blev det betragtet som oprør mod staten og kirken. Marie Toft var i årene efter Haralds død meget aktiv inden for den pietistiske vækkelsesbevægelse, og selvom det var ulovligt, samlede hun bønder, venner og bekendte til såkaldt 'gudelige forsamlinger' i kælderens på Rønnebæksholm. Grundtvig var stærk modstander af de gudelige forsamlinger, fordi hans teologiske afsæt var et andet end pietismens fokus på lidelse, synd, fromhed, flid og frelse. (Læs mere under emnet Grundtvig og tro).

På Grundtvigs og Maries første møde i 1845 forsøgte Grundtvig at bringe Marie i forlegenhed, med spørgsmålet om, hvilken sydsjællandsk herregård, der ofte havde 500 sjæle forsamlet til vækkelsesmøder i kælderen. Marie svarede tilbage, at der kun kunne være tale om Rønnebæksholm, men at antallet var overdrevet, for der var højst plads til 50 personer i kælderrummet. Om Maries svar lagde kimen til deres kærlighed vides ikke, men Grundtvig skrev i hvert fald om mødet i 1855, dvs. efter deres korte ægteskab og Maries død: "Sådanne korte og kække svar får man nu sjældent nok om sådanne ting af Dannekvinder, og endnu sjældnere af Dannemænd, så Fru Tofts svar huede mig naturligvis særdeles godt".

Efter Maries død giftede Grundtvig sig igen i 1857 med enken Asta Reedtz. Hun var 45 år yngre end ham, og sammen fik de en datter. Da Grundtvig døde i 1872, blev han begravet ved siden af Marie på Claras Kirkegård i Køge, hvor Marie år forinden var blevet begravet ved siden af sin første mand Harald Toft.

VENLIGHEDEN – GRUNDTVIGS PAVILLON

I et undervisningsforløb vil eleverne komme rundt på Rønnebæksholm, og både Maries Rum og kælderen, der i dag er indrettet til undervisningsbrug, vil blive involveret som en aktiv og historieskabende ramme om undervisningen sammen med parken, Herregårdshaven, de øvrige bygninger og ikke mindst Venligheden.

Venligheden i Rønnebæksholms park var en gave fra Marie til Grundtvig. Planen var, at han her kunne sidde og skrive i fred og ro – og efter sigende spillede Grundtvigs rygevaner også en rolle. Venligheden stod færdig i 1854, men Grundtvigs tale ved indvielsen blev desværre en mindetale for Marie. Deres lykkelige ægteskab blev kun kort, da Marie blev syg og døde som 38-årig i juli 1854, ganske kort efter, at hun var blevet mor til sønnen Frederik, deres eneste fælles barn. Marie nåede derfor ikke at se Venligheden stå færdig, og Grundtvig nåede aldrig at tage den i brug.

Venligheden blev bygget som et sommerhus efter engelsk forbillede. Med sit markante ottekantede trappetårn og tagterrassen har pavillonen klare ligheder med de engelske havehuse fra 15-1600 tallet. Særligt ligner Venligheden "The Summer House" ved Eyton-on-Severn i Shropshire. Betegnelsen summer house indikerer, at pavillonen ikke kunne opvarmes, og at den derfor kun var egnet til beboelse om sommeren. Det samme gør sig gældende for Venligheden, der hverken har kakkelovn, ildsted eller skorsten.

Arkitekten bag Venligheden er efter al sandsynlighed J.D. Herholdt (1818- 1902), som også har tegnet Universitetsbiblioteket i København. I Herholdts egen værkfortegnelse står der for år 1852: "Tegning til et Havehus i Haven ved Rønnebæksholm for Fru Grundtvig". Marie var bygherre, men sandsynligvis var det Grundtvig, der via flere besøg i England havde bragt ideerne til Venlighedens udseende og herunder inspirationen fra den engelske byggestil med hjem. Trappetårnets spir bar oprindeligt et gyldent kors, som ikke længere findes, og ved restaureringen af Venligheden i 2007 valgte man at erstatte den forsvundne vindfløj med en ny, der bærer Grundtvig og Maries initialer.

GRUNDTVIG OG TRO

KRISTENDOMMEN I DANMARK PÅ GRUNDTVIGS TID

Grundtvig virkede som præst størstedelen af sit liv. Efter sin uddannelse startede han som kapellan for sin far i Udby kirke fra 1811-13, og efter nogle år uden et præsteembede blev han i 1821 præst i Præstø. Fra 1822-26 var Grundtvig præst ved Vor Frelser Kirke i København, dette embede fik dog en brat afslutning, da Grundtvig blev sat under censur fra 1826-37, som følge af sine beskyldninger mod den anerkendte professor Clausen i værket "Kirkens Gienmæle"- I denne periode måtte Grundtvig hverken forestå dåb eller nadver, men fik lov at holde aftensangsprædikener i Christianskirken. Fra 1839 til sin død i 1872 var Grundtvig præst ved Vartov i København.

Grundtvig var præst i Danmark på et tidspunkt, hvor store diskussioner, ændringer og splittelser prægede den danske kirke og tro. I en tid, hvor samfundet ændredes, søgte bønderne med deres voksende selvstændighed en kirke, der i højere grad talte til dem som individer, og i løbet af 1800-tallet voksede flere forskellige trosretninger frem som billeder på, hvordan den sande kristendom måtte forstås og praktiseres.

BØNDERNE OG KRISTENDOMMEN

Allerede i 1700-tallet havde pietismens sat sit præg på kirkegangen i de danske landsbyer. Pietismen formåede at opfylde bøndernes ønske om en mere subjektiv tro, hvor den enkeltes nytte og fromhedsliv var i fokus. På denne tid var kirken dog i høj grad styret af kongen og regeringen, som pålagde den pietistiske træk. Der var således endnu ikke tale om en folkelig, pietistisk vækkelsesbevægelse.

Udover at præge udlægningen af kristendommen påvirkede bøndernes selvstændighed ligeledes præsternes rolle i landsbysamfundene. Hvor præsten tidligere havde været en uoverskyggelig autoritet i lokalområdet, en åndelig og faglig vejleder for fæstebønderne, fik gårdmændene hurtigt kvalifikationer, der oversteg præstens evner inden for landbrug. Endvidere lå deres nye jorde ofte i en vis afstand fra landsbyen, hvor herregårde og godser havde deres jorde, så den fysiske afstand mellem kirke og gård voksede. Som en konsekvens af denne udvikling udbredtes mindre, private husandagter, som var private forsamlinger af troende. Dog var det sikret ved lov (af 1741) at forsamlinger, der gik ud over husstanden skulle meldes og ledes af præsten. (Det var dog ikke alle, der overholdt denne regel, hvilket senere skal uddybes.)

Dyrkelsen af religionen i hjemmet foregik for langt de fleste uden en bibel, fordi bibelen var for vanskeligt tilgængelig såvel økonomisk som tekstuel. Skolegang var endnu ikke udbredt og menighedens læsefærdigheder var ikke tilstrækkelige til at fordybe sig i bibelen. Derimod var billige og letlæste andagtsbøger udbredte på gårdene. Her kunne man læse personlige og sentimentale fortællinger om Jesu liv, og her var omvendelse beskrevet som en psykologisk, personlig oplevelse, som den enkelte kunne opnå. Disse udbredte bøger blev grundlaget for bøndernes personlige forståelse af kristendommen, da de i slutningen af 1700-tallet oplevede ophævelsen af stavnsbåndet, muligheden for at blive selvejende bønder og den dermed voksende selvstændighed. På grund af de fortsat ringe læse- og skrivefærdigheder blev det ofte direkte bøgernes ordlyd og beskrivelser, der brugtes til at skildre bøndernes egne religiøse erfaringer og oplevelser. Denne udvikling og etablering af et religiøst fundament blandt bønderne uafhængigt af den etablerede kirke er grundlaget for den folkelige vækkelse, der kom til at præge 1800-tallet.

Bibelens utilgængelig for menigheden var en hovedsag for Grundtvig, som mente, at behovet for

at en lærd præst læste og tolkede bibelen for at kunne formidle den til almuen, samtidig gav præsterne en uretmæssig magt over bondestanden. Dette fik Grundtvig til at søge efter "et kendeligt ord af Herrens egen mund", som kunne tjene som kristen retningslinje for menigheden.

Grundtvig søgte længe i bibelen efter dette ord, som kunne åbne kristendommen for enhver, men det var først da han i 1824-25 begyndte at se nærmere på kirken og kirkegangen, at han indså at "Kun kirken selv kan sige hvad sand kristendom er, og den gør det ved to afgørende handlinger, dåb og nadver, optagelses- og fællesskabsmysteriet." Ved dåben siger man ja til kirkens optagelsesvilkår, og ifølge Grundtvig er det kun kirkens stifter, der kan stille disse vilkår. Derfor, mener Grundtvig, mødes kirkegængerne i trosbekendelsen, dåben og nadveren med "ord af Herrens egen mund". For Grundtvig stod dette levende ord i skarp kontrast til bibelens døde ord (dødt, fordi det er skrift). Han så bibelen som oplysning og vejledning, som noget, der var videregivet fra den tidligste menighed, men dermed også som sekundær til det levende ord fra Herren.

Denne skelnen fik stor betydning for Grundtvigs præstevirke. Ikke mindst da på baggrund af sin "mageløse opdagelse" udgav "Kirkens Gienmæle" i 1825, som et angreb på professor H. N. Clausens store værk om kristendommen. I Kirkens Gienmæle tordner Grundtvig mod Clausens værk, fordi Clausen, som det var almindeligt i tiden, anså bibelen som kristendommens grundlag og kun anerkendte de lærde teologers tolkning af den. Det elitære islæt, der hermed farvede kristendommen, stod i skarp kontrast til Grundtvigs ønske om at gøre troen tilgængelig for alle. Grundtvig gik endda så langt som til at kræve at Clausen nedlagde sit embede som præstelærer. Konsekvensen af Grundtvigs angreb blev da heller ikke til hans fordel. Han blev idømt streng censur og frataget sit præsteembede i hele ti år.

RATIONALISME

I begyndelsen af 1800-tallet, hvor Danmark gennemgik krise på krise med tabet af Norge, statsbankerot, bombardementet af flåden og senere konflikt og krig med de tyske delstater, prægede mere rationalistisk toner den pietistiske forkyndelse i kirken. Nu handlede kirkegangen ikke længere kun om de frommes glæder, men også om at gøre sin pligt.

Fromhed og pligtopfyldelse havde dog allerede grobund i pietismen og bondestanden, som tog dyderne til sig og mødtes både om dem i kirken og til private vækkelsesmøder, hvor den enkelte skulle vækkes til et sandt, fromt, kristent liv.

Grundtvig var ikke begejstret for vækkelsesmødernes strenge fromhed, som han anså som foragt for det menneskelige. For Grundtvig var den personlige frihed essentiel, og derfor var det særlig betydningsfuldt for ham at kirkens fremtid indeholdt to ting: Sognefrihed og præstefrihed. Menigheden skulle have ret til at vælge, hvilken præst de ville gå til, og præsterne skulle have ret til at afvise vantro ved kirkelige handlinger samt frit at vælge salmebøger og lære. De gudelige vækkelser bredte sig dog hurtigt til hele landet, men adskilte sig fra egn til egn. Ens for dem alle var den pietistiske baggrund, som trods Grundtvigs mishag mod den strenge fromhed, endnu også prægede hans tro.

GRUNDTVIGIANISME

Grundtvigianismens tilblivelse og den samtidige afstandtagen fra den pietistiske strengthed fandt sted i midten af 1800-tallet, hvor brydninger mellem det danske og tyske også dukkede op og nationalismen blev essentiel for Grundtvig. I Grundtvigs øjne var bønderne de egentlige bærere af danskheden, de var ikke fordærvet af tysk sprog eller fransk politik som borgerskabet, og de første grundtvigianske præster så det som deres mission at forme "det gærende liv i bondestanden" for at sikre danskheden.

På Sydsjælland markerede præsten Peter Rørdam sig særligt med Grundtvigs ideer. Rørdam var en god ven af Grundtvig og en meget folkelig præst, der holdt af at bryde de stive traditioner med fællessang og historier, og han var i høj grad med til at udbrede Grundtvigs salmer.

Rørdam havde trods sine ligheder med Grundtvig et godt forhold til de gudelige forsamlinger, og med Grundtvigs bifald begyndte han selv at holde historiske forsamlinger, der havde mere karakter af folkemøder end vækkelsesmøder, og hvor han fortalte om nordisk mytologi, historie og sagn.

Med Grundloven i 1849 gik Grundtvigs ønske om personlig frihed i kirken i opfyldelse og danskerne fik religionsfrihed, hvilket samtidig medførte en skarpere optegning mellem de forskellige kirkelige retninger. Tidligere havde de alle inklusiv Grundtvigs haft klare pietistiske grundtoner, men med religionsfriheden og muligheden for at menigheden selv kunne vælge at gå til den præst, de måtte ønske, begyndte en opdeling mellem de kristne retninger, der i 1854 skulle føre til en klar adskillelse mellem retningerne grundtvigianisme og Indre Mission.

GRUNDTVIGIANISME OG INDRE MISSION

Særligt fem emner skilte grundtvigianismen fra den tilblivende Indre Mission:

- Præsteordinationen, når præsterne modtog deres embede, var ifølge grundtvigianerne en nødvendighed, mens Indre Mission modsatte sig at prædiken skulle tilhøre en bestemt stand.
- Spørgsmålet om trosbekendelsen eller bibelen som åbenbaringsordet. Mange følte en tryghed ved trosbekendelsen korte og tilgængelige skrift, frem for den lange, dunkle bibel, men skeptikere tvivlede på Grundtvigs mageløse opdagelse og søgte uden held i Bibelen efter bekræftelse på trosbekendelsens status. Dvs. at de indledte en bastant bibeldyrkelse, der kom til at præge hele den ikke-grundtvigske vækkelse. Imens gik bibellæsningen delvis af brug de grundtvigske kredse, hvor historie, sagn og nordisk mytologi trådte i stedet. Bibelen blev således en afgørende faktor i skellet mellem grundtvigianisme og Indre Mission.
- Hvor grundtvigianerne havde fokus på dåben som vejen til troen, var man i Indre Mission fortsat optaget af vækkelsestanken.
- Holdningen til "mellemtingene" (dans, spil og andre verdslige forlystelser) kom i praksis til at præge splittelsen mellem de to retninger. For Grundtvig var denne menneskelighed selvfølgelig, men de vakttes modvilje skyldtes ofte bitre erfaringer, hvor eksempelvis hele gårde eller hjem sattes over styr i kortspil.

Endelig var spørgsmålet om omvendelse efter døden et stridspunkt mellem de to retninger. Grundtvigianerne troede på muligheden for omvendelse efter døden. Ifølge Grundtvig ville de, der ikke tog stilling til evangeliet i live, blive stillet overfor valget efter døden, men denne mulighed underminerede pietisternes omvendelsesforkyndelse. Der var jo ingen grund til at omvende sig og leve i fromhed, bod og flid, hvis man bare kunne omvende sig efter døden. Der er tale om to forskellige livssyn. Grundtvigs tanker om et menneskeliv med mangfoldighed og glæde, hvor historie og mytologi kan hjælpe til at "opklare" livet, og et pietistisk syn på livet som en prøvetid og døden som en dom. Dette syn havde en særlig betydning for dem, der ikke havde meget at gøre med og for hvem det daglige brød var en kamp. Når livet således følte som en prøvelse, gav

det en vis mening at se det som en eksamen, der åbner for en bedre fremtid efter døden. Denne adskillelse medførte i praksis at grundtvigianismen fik bedre fæste hos gårdmændene, der havde nået social og økonomisk balance og kunne se længere end blot til dagen og vejen.

Grundtvigs kristendomssyn tager især afstand fra det, der kaldes Indre Mission. Alligevel udspringer både Grundtvigianisme og Indre Mission af den pietistiske kristendom, som var udbredt blandt bønderne i fra starten af 1800-tallet på grund af dens budskab om frelse for de fromme og flittige og dens betoning af den enkeltes, personlige vækkelse og frelse.

Med Grundloven i 1849 fik danskerne trosfrihed og kirken blev til en folkekirke (næsten) adskilt fra staten. Folkekirken blev hurtigt præget af de to forskellige retninger Grundtvigianisme og Indre Mission, der blev stiftet i 1853 som en afgren af pietismen. Den største forskel på Grundtvigianismen og Indre Mission findes i livssynet i de to retninger. For Grundtvigianerne var livet på jorden en glæde med håb og tro. For Indre Mission var livet derimod en prøvelse, mennesket måtte udstå for at gøre sig fortjent til at komme i himmelen.

MARIE OG PIETISMEN

Pietismen var vidt udbredt i Danmark på Grundtvig og Maries tid. Ordet pietisme kommer af det latinske ord for fromhed, og bønderne, som havde taget det pietistiske kristendomssyn til sig, levede efter dets idealer om fromhed, pligtopfyldelse og frelse.

Pietismen blomstrede i Danmark allerede fra 1700-tallet. Her styrede kongen som øverste autoritet, hvordan kirken skulle formidle det pietistiske budskab og omvende menigheden. Bøndernes pietisme i 1800-tallet var derimod vokset frem af de samfundsmæssige ændringer som ophævelsen af stavnsbåndet medførte, og de selvejende bønders søgen efter en mere personlig, mindre autoritær, religiøs retning, der kunne styrke dem i det daglige arbejde for at skaffe brød på bordet.

Her bragte pietismens lære om flid, fromhed og frelse løfter til den ihærdige bonde om en fremtid i paradiset. Samtidig stemte den pietistiske forståelse af det kristne menneske, som mennesket der føler Guds kærlighed og sin egen kærlighed til Gud, overens med ønsket om en mere personlig kristendom.

Pietismen kan grundlæggende betegnes ved fire punkter:

- Først og fremmest handler pietismen om det enkelte menneskes omvendelse. Mennesket må vende sit blik væk fra verden og de verdslige fristelser. I stedet må man rette sit blik mod det guddommelige og igennem sine gerninger bevise sig som en god, from kristen. Omvendelsen er orienteret omkring korsfæstelsen af Jesus. Fordi Jesus ofrede sig og tog menneskets synd på sig, har mennesket mulighed for frelse ved dommedag.
- Det andet punkt er flittighed. Troen skulle dyrkes og praktiseres med omhu og flid.
- Det tredje punkt hænger også sammen med dette fokus på flid og omhandler behovet for uddannelse af borgerene som en vej til at modvirke samfundets forfald til fristelse og verdslig fornøjelse.
- Det fjerde punkt er udbredelsen af de pietistiske værdier til de vantro.

Selvom pietismen i høj grad handlede om at vende sig mod himmelen, var pietisterne også optaget af naturvidenskab. Dette skyldtes, at pietismen lå forud for Darwins lære, og naturvidenskaben på denne tid endnu forudsatte at naturen var gudsskabt. Naturvidenskaben var

således ikke et angreb på kristendommens sandheder. Pietisterne var interesserede i naturen som gudsskabt og bestræbte sig på at bevise det guddommeliges eksistens ud fra den orden og hensigtsmæssighed, som kunne findes i naturen. Dette syn medførte endvidere, at pietisterne gerne tog den nyeste teknologi til sig indenfor bogtrykkeri, byggeri, landbrug, medicin, mv.

MARIE TOFTS ULOVLIGE VÆKKELSESMØDER

Marie Toft, der var godsbestyrer på Rønnebæksholm efter sin mand Harald Toft, var pietist og yderst aktiv indenfor vækkelsesbevægelsen. Som nævnt var vækkelsesmøder ud over private husandagter kun tilladt, når en præst fra sognet var til stede og kunne sikre, at alt forløb, som det skulle og troen blev formidlet og forstået i overensstemmelse med de pietistiske værdier, men denne lov så Marie stort på. I kælderen på Rønnebæksholm arrangerede hun gudelige forsamlinger med salmesang, diskussioner og bibellæsning for alle sognets interesserede. De ulovlige vækkelsesmøder i kælderen på Rønnebæksholm var nok vanskelige at holde hemmelige og rygterne løb vidt omkring, og nåede også Grundtvig, der, som nævnt, nærrede afsky mod de gudelige forsamlinger, og som den provokatør han var, konfronterede han Marie med det, ved deres aller første møde i 1845. Han fortæller senere om det i "Fru Maries Bautasteen ved Rønnebæksholm: "(...) det varede ikke længe, før jeg lidt fandt Lejlighed til lidt skielmsk at spørge, om Fru Toft ikke vidste, hvad det var for en Sjællandsk Herregaard, hvor Biskop Mynster sagde, man kryede sig af at have haft en gudelig forsamling på 500 Sjæl? Jo, svarede Fru Marie Kiækt, skiøndt det er Snak baade med Kryheden og med Antallet, kan der ikke være nogen anden Sjællandsk Herregaard ment end Rønnebæksholm." (N.F.S. Grundtvig, Fru Maries Bautasteen ved Rønnebæksholm)

Trods uenigheder om vækkelsesmøder fandt Grundtvig og Marie hinanden i gensidig respekt og diskussionslyst.

Grundtvigs teologi byggede på afvisning af historisk bibelforskning og naiv tillid til kirkens mundtlige trosbekendelse som ægte og uforandret overleveret fra Kristus selv. Samtidig var han imidlertid i pagt med den nye, optimistiske liberalteologi, der betragtede kristendommen som medvirkende til og i pagt med alle humane fremskridt på Jorden.

Grundtvigs egen naivt-mytiske teologi er lige så død som hans national-kristelige historiefilosofi. Men en endnu levende kerne i hans syn er det, han selv kaldte det historisk-poetiske, og som vi i dag vil kalde hermeneutisk tolkning af historien. For Grundtvig var mennesket et væsen af ånd, og ånd er den historiske kraft fra forfædrene, fortolket og formidlet i en ny tid gennem levende ord. Modsat Kierkegaards begreb om ånd som et individuelt og ahistorisk selvforhold.

UNDERVISNING OG LÆRING PÅ RØNNEBÆKSHOLM

Rønnebæksholm er en autentisk ramme om læring og dannelse med et både kultur-historisk og et æstetisk perspektiv. Undervisningen er inspireret af N.F.S. Grundtvigs gang på stedet, og Grundtvigs ideer om dannelse, livslang læring og medborgerskab samt hans evne til at formidle det abstrakte gennem det konkrete er rammesættende for Rønnebæksholms undervisningsaktiviteter. Øvrige nøgleord for undervisningen er kvalitet, fordybelse og refleksion i overensstemmelse med Rønnebæksholms strategi.

På Rønnebæksholm mødes eleverne i øjenhøjde af en fagligt og pædagogisk kompetent underviser. Gennem et dobbelt afsæt i dels Rønnebæksholms kulturhistoriske ramme, hvor Grundtvig spiller en central rolle, og dels i Rønnebæksholms nuværende funktion som kunsthall involveres eleverne aktivt i et alternativt og autentisk læringsrum. Det kulturhistoriske afsæt skaber tværfaglige perspektiver på de enkelte undervisningsforløb, hvor vi også lægger særlig vægt på kreativitet, æstetiske læreprocesser og dialogbaseret undervisning. Det er grundlæggende for Rønnebæksholms aktiviteter at forholde sig til stedets kulturarv ved at udforske samtiden og gentænke historien, ligesom et undervisningsforløb lægger vægt på skoleelevers refleksioner over egen læring og dannelse.

Undervisning og læring tager afsæt i Rønnebæksholms samlede strategi - her gengivet i uddrag:

MISSION

Rønnebæksholm er en kunsthall, der bidrager til kulturel værdiskabelse for borgeren og samfundet, hvor vi gennem kunstudstillinger, kulturel vidensdannelse og aktiviteter skaber rammer for det gode liv, og hvor en historisk bevidsthed er omdrejningspunkt for udvikling. -- Samt i følgende overskrifter, der ligeledes er retningsgivende for Rønnebæksholms arbejde med undervisning og læring:

FORANKRING OG IDENTITET

Historien om Rønnebæksholm er forankret i lokale myter såvel som i den officielle danmarkshistorie.(...)En historisk bevidsthed er vigtig. Vi fortæller historier om hinanden, om vores fælles verden og udgangspunkt, og disse historier giver retning i vores liv og i vores fællesskab.

HISTORIE OG SAMTID

Det er grundlæggende for Rønnebæksholms aktiviteter at forholde sig til stedets kulturarv ved at udforske samtiden og gentænke historien.

DANNELSE OG KREATIVITET

Rønnebæksholm har en unik historie for kreativitet og dannelse foranlediget af Grundtvigs gang på stedet (...). Grundtvigs ideer om livslang læring som en ret for alle samt hans evne til at formidle det abstrakte gennem det konkrete er forbilledlig for Rønnebæksholms aktiviteter.

OM GRUNDTVIG OG DE FIRE GRUNDFORLØB

På Rønnebæksholm er undervisning med afsæt i Grundtvig fordelt på de fire tematisk funderede grundforløb: 'Grundtvig og naturen', 'Grundtvig og tro', 'Grundtvig og nationalisme' samt 'Grundtvig, demokrati og rettigheder'. I et undervisningsforløb belyses emnet gennem dialog, gruppearbejde og kreative processer, og kan suppleres med et selvstændigt arbejde med nærværende materiale på skolen før eller efter et besøg.

De fire grundforløb afspejler en række af de komplekse tematikker, der både har en lokal og historisk forankring i mødet mellem Marie og Grundtvig på Rønnebæksholm og i et aktualiserende arbejde med Grundtvigs tekster. Både Marie og Grundtvig var på mange måder forud for deres tid. Med sine tanker og ord har Grundtvig sat dybe spor i det danske samfund, mens Marie gjorde en bemærkelsesværdig forskel for lokalsamfundet, ligesom Grundtvigs kærlighed til og respekt for Marie var med til at sætte kvinders rettigheder på Grundtvigs dagsorden.

GRUNDTVIG OG NATUR:

Et forløb om Grundtvig med fokus på naturen i salmen "Nu falmer skoven trindt om land" i en perspektivering til guldalderens landskabsmalerier. På Rønnebæksholm arbejder eleverne med digte, sprogforståelse og land-art i parken.

GRUNDTVIG OG TRO:

Et forløb med fokus på tro og på kristendommens udvikling i Danmark fortalt gennem Grundtvigs møde med sit livs kærlighed, Marie Toft, der var glødende pietist. På Rønnebæksholm arbejder eleverne med skulptur og billedmageri.

GRUNDTVIG OG DET NATIONALE:

Et forløb om Grundtvigs relation til det nationale belyst via hans taler og digte og med perspektivering til både nutiden samt 1800-tallets nationalisme og nationalromantiske strømninger inden for billedkunst, litteratur og politik. På Rønnebæksholm arbejder eleverne med aktualiserende produktioner og fortolkninger af landskabsbilleder.

GRUNDTVIG, DEMOKRATI OG RETTIGHEDER:

Med udgangspunkt i salmer og taler af Grundtvig samt historien om Grundtvig og hans livs kærlighed, Rønnebæksholms godsejerinde Marie Toft, arbejdes med begreberne demokrati og rettigheder ud begreber som dannelse, livslang læring og ytringsfrihed. På Rønnebæksholm arbejder eleverne med rollespil og forskellige ytringsformer, herunder taler, produktion af bannere, plakater mm.

Grundforløb og undervisningsmateriale er blevet til på baggrund af tre udviklingsprojekter på Rønnebæksholm støttet af hhv. Næstved Kommune, 15. juni Fonden og HistorieLab.

FÆLLES MÅL

Materialet fokuserer på udvalgte fælles mål inden for fagene dansk, billedkunst, kristendomskundskab og samfundsfag. I forbindelse med et udviklingsprojekt i 2016 udvikles et materiale, der dækker udvalgte færdigheds- og vidensmål inden for alle kompetenceområder, dvs. 'Kronologi og sammenhæng', 'Kildeanalyse' og 'Historiebrug'. I materialet fremgår en klar og tydelig sammenhæng mellem opgaver/aktiviteter og de kompetenceområder og færdigheds mål, de understøtter.

DANSK:

Kompetenceområderne 'Fremstilling', 'Fortolkning' og 'Kommunikation'.

BILLEDKUNST:

Kompetenceområderne 'Billedfremstilling', 'Billedanalyse' og 'Billedkommunikation'.

SAMFUNDSFAG:

Kompetenceområdet 'Sociale og kulturelle forhold'.

KRISTENDOMSKUNDSKAB:

Kompetenceområdet 'Livsfilosofi og etik'.

HISTORIE:

3.-4. KLASSE

Færdigheds- og vidensmål:

Kronologi og sammenhæng: Eleven kan sammenligne tidlige tiders familie, slægt og fællesskaber med eget liv; Eleven har viden om fællesskaber før og nu; Elever har viden om livsgrundlag og produktion før og nu; Eleven har viden om kanonpunkter.

Kildearbejde: Eleven kan bruge historiske spor i lokalområdet til at fortælle om fortiden.

Historiebrug: Eleven har viden om historiske scenarier; Eleven kan skelne mellem typer af historiske fortællinger; Eleven kan forklare, hvorledes de og andre er historieskabte og skaber historie.

5.-6. KLASSE

Færdigheds- og vidensmål:

Kronologi og sammenhæng: Eleven har viden om væsentlige træk ved historiske perioder; Eleven kan redegøre for samspil mellem aspekter fra dansk og omverdens historie; Eleven har viden om kanonpunkter

Kildearbejde: Eleven kan vurdere brugbarheden af historiske spor, medier og andre udtryksformer til at belyse historiske problemstillinger; elever kan læse historiske kilder og udtrykke sig mundtligt og skriftligt om deres indhold og formål.

Historiebrug: Eleven har viden om elementer, der indgår i historiske scenarier; Eleven har viden om enkle sammenhænge mellem fortidsfortolkninger og nutidsforståelser; eleven kan analysere brug og funktion af fortalt historie.

7.-10. KLASSE

Færdigheds- og vidensmål:

Kronologi og sammenhæng: Eleven har viden om begivenheders forudsætninger, forløb og følger; Eleven kan forklare historiske forandrings påvirkning af samfund lokalt, regionalt og globalt; Eleven har viden om kanonpunkter.

Kildearbejde: Eleven kan målrettet læse historiske kilder og sprogligt nuanceret udtrykke sig mundtligt og skriftligt om historiske problemstillinger

Historiebrug: Eleven har viden om historiske scenariers funktion; Eleven har viden om sammenhænge mellem fortidsfortolkninger, nutidsforståelser og fremtidsforventninger; Eleven har viden om funktion af historie i fortid og nutid.